

«Tot s'aprofita»

ALBERT JANÉ

No sempre és fàcil distingir entre un complement partitiu i un complement determinatiu. En alguns casos, podem considerar que un mateix complement del nom, introduït per la preposició *de*, té valor partitiu o valor determinatiu segons el context; més exactament, segons l'oposició que estableix amb altres construccions amb les quals entra en concurrència. Així, diríem que en *les joies de la Roser*, encara que *les joies*, òbviament, no siguin una part de la Roser, hi ha un valor partitiu si en parlem per oposició a *les sabates de la Roser*, *els vestits de la Roser*, *els guants de la Roser*, àdhuc *les mans de la Roser*, és a dir, si considerem que *les joies de la Roser* és una part d'un conjunt de coses referides a la Roser. En canvi, si establim una oposició, o un paral·lelisme, entre *les joies de la Roser* i *les joies de la Núria*, *les joies de l'Eulàlia*, etc., el valor determinatiu del complement *de la Roser* és ben evident. Deixem ara de banda que a vegades, en el cas dels complements (aparents) del nom l'oposició s'estableix entre el determinatiu, és a dir, el genitiu, i l'ablatiu, com en l'exemple clàssic *Vam treure la roba de l'armari*, que es pot analitzar de dues maneres diferents, com indica una simple separació de la frase en dues seqüències: *Vam treure / la roba de l'armari*, en què hi ha un complement del nom, i *Vam treure la roba / de l'armari*, en què hi ha un complement de procedència (òbviament del verb), és a dir, un ablatiu.

Si el segon component del sintagma nominal *les joies de la Roser*, quan aquest sintagma fa de complement directe o acusatiu, és susceptible de ser representat pel pronom *en* és perquè li podem atribuir el valor partitiu. És a dir, que si reduïm *Vam admirar les joies de la Roser* a *En vam admirar les joies* és perquè, d'una manera conscient o inconscient, pensem en les joies com una part d'un tot. Però si les joies de la Roser eren més admirables que les de l'Eulàlia no se'ns acudiria la idea de recórrer al partitiu *en*: di-

ríem que *les vam admirar* o que *vam admirar les de la Roser*. És evident, però, que el context, o la situació comunicativa, no sempre permet de fer una distinció tan clara. I, doncs, és ben lògic que una construcció com *En vam admirar les joies* no ens sembli tan natural com *En vam comprar unes quantes* (de joies), construcció indiscutiblement partitiva, en què l'ús del pronom *en* és normal, preceptiu i indefugible.

Però si hi ha cap cas de complement del verb en què intervingui un quantitatiu que no permeti la solució amb el pronom partitiu *en*, és quan aquest quantitatiu (o quantificador) és el pronom neutre *tot* i les formes flexives *tot*, *tota*, *tots* i *totes*. La raó és ben evident: un element com *en*, que té valor partitiu, no pot referir-se a la totalitat. Però la pèrdua del sentit del llenguatge natural i espontani no compensada per uns coneixements gramaticals afinats i precisos, i la preocupació de no ometre indègudament un element tan propi de la nostra llengua com és el pronom *en* (qui sap si

algú parlaria de recuperació i tot), emmenen a frases tan allunyades alhora de la llengua real com de la correcció gramatical com aquesta que va aparèixer, no fa gaires setmanes, en el suplement dominical del diari *Avui*, en què era qüestió de la cuina del calamar: **Del calamar se n'aprofita gairebé tot*.

No hi ha dubte que la frase correcta hauria de ser *Del calamar s'aprofita gairebé tot*, però als responsables, potser no identificats i imprecisos, d'aquesta frase els devia semblar que, desproveïda de cap mena de pronom feble, era incompleta o no prou canònica, i van optar per arrodonir-la amb el pronom *en*, sense pensar en l'oposició tan natural que s'estableix entre la part i el tot. El pronom *en* hauria resultat adequat en la frase *Del calamar només se n'aprofita la meitat* (o *una part*), però cal recordar que el pronom feble que s'usa en correlació amb el neutre *tot* és el pronom *ho*, també neutre, és clar. Ara bé, com és també ben sabut, el pronom *es* subjecte (si es vol,

dit altrament, el pronom *es* que indica que l'acció del verb la realitza una persona indeterminada) rebutja decididament de combinar-se amb el pronom neutre *ho*. Per això tenim *Ho agafen amb un drap però S'agafa amb un drap, Tal com ho veiem però Tal com es veu, Fa temps que ho diuen i Fa temps que es diu*.

Potser els vint-i-quatre exemples següents poden mostrar, d'una manera ordenada i sistemàtica, aquells casos en què els pronoms *en* i *ho* (i també els determinats) són imprescindibles i aquells en què, necessàriament, se n'ha de prescindir. En els sis primers, el verb (*explicar*) és transitiu; en els sis següents, el verb (*parlar*) demana un complement d'objecte introduït per la preposició *de*; en els sis que vénen a continuació, el verb (*adonar-se*), a més d'exigir el mateix tipus de complement preposicional, és pronominal, és a dir, s'usa amb el reforç del pronom *es*, i, en els sis que tanquen la sèrie, el verb (*emportar-se*) és alhora transitiu i pronominal.

- [1] Les van explicar totes.
- [2] En van explicar unes quantes.
- [3] Ho van explicar tot.
- [4] Es van explicar totes.
- [5] Se'n van explicar unes quantes.
- [6] Es va explicar tot.

- [7] Van parlar de totes.
- [8] Van parlar d'unes quantes.
- [9] Van parlar de tot.
- [10] Es va parlar de totes.
- [11] Es va parlar d'unes quantes.
- [12] Es va parlar de tot.

- [13] Es van adonar de totes.
- [14] Es van adonar d'unes quantes.
- [15] Es van adonar de tot.
- [16] Hom (tothom, la gent...) es va adonar de totes.
- [17] Hom [...] es va adonar d'unes quantes.
- [18] Hom [...] es va adonar de tot.
- [19] Se les emporten totes.
- [20] Se n'emporten unes quantes.
- [21] S'ho emporten tot.
- [22] Hom [...] se les emporta totes.
- [23] Hom [...] se n'emporta unes quantes.
- [24] Hom [...] s'ho emporta tot.

Com molt bé podeu veure, els pronoms *en* i *ho* només apareixen en les oracions construïdes amb verbs transitius, *explicar* i *emportar-se*, el primer en [2], [5], [20] i [23], i l'altre en [3], [21] i [24], però no en [6], perquè, com hem dit, el pronom impersonal *es* rebutja decididament la combinació amb aquest pronom, el neutre *ho*. En canvi, la combinació *s'ho*, que apareix en [21] i [24], és normal perquè el primer component, *es* (*s'*), no és el pronom impersonal sinó un pronom inherent del verb, que és *emportar-se*. Per aquesta mateixa raó, el pronom determinat *les*, correlatiu de *totes*, apareix en [1], [19] i [22] però no en [4], encara que la incompatibilitat de l'impersonal *es* amb els pronoms acusatius determinats no és pas absoluta.

Però l'absència dels pronoms *en* i *ho* en [8], [11], [14] i [17] pel que fa al primer, i en [9], [12], [15] i [18] pel

que fa a *ho*, és deguda al fet que *parlar* i *adonar-se* no són verbs transitius sinó verbs que demanen un complement d'objecte introduït per la preposició *de*. I el mateix caldria dir del pronom *les*, absent de [7], [10], [13] i [16]. Evidentment, en [10] i [12], l'absència dels pronoms representants del complement d'objecte, *les* i *ho* respectivament, obeeix a una doble raó: que el verb no és transitiu i que es tracta d'una construcció impersonal amb el pronom *es*.

Com hem vist, el pronom *es* que apareix en [13], [14], [15] d'una banda, i [19], [20] i [21] de l'altra, no és el pronom subjecte o impersonal, sinó el pronom inherent del verb, *adonar-se* i *emportar-se*, respectivament. Per això, la formació d'oracions impersonals amb aquests verbs exigeix altres pronoms, o formes equivalents, amb aquest valor, com *hom*, *tothom*, *alguns*, *la gent*, etc.

Podria ser que sorprengués l'absència del pronom *en* en les construccions formades amb els verbs *parlar* i *adonar-se*, del [7] al [18] inclusivament, perquè els complements d'objecte d'aquests verbs, introduïts per la preposició *de*, són precisament reduïbles al pronom *en*. Recordem, tanmateix, que en tot cas aquesta reducció ha d'afectar la totalitat del complement, no una part. Així, l'oració *Es va adonar de moltes coses* es pot reduir a *Se'n va adonar* i a *Es va adonar de moltes* però no a **Se'n va adonar de moltes*. ◆

Nòtula

La causa i la finalitat

La conjunció *perquè* indica causa i finalitat. Indica causa en *Li donen diners perquè té gana* i finalitat en *Li donen diners perquè compri menjar*. Però si diem *Ens apugen el sou perquè treballem més* no sabem si la subordinada és causal o final, és a dir, que és una proposició perfectament ambigua: les subordinades causals duen el verb en indicatiu i les finals en subjuntiu, i *treballem* és una forma d'indicatiu i alhora de subjuntiu. L'ambigüitat desapareix amb formes del singular o de tercera persona del plural:

M'apugen el sou perquè treballo més (causa) i *M'apugen el sou perquè treballi més* (finalitat). Hem de saber, però, com hem de desfer l'ambigüitat en la subordinada referida a la primera persona del plural. Simplement, recorrent a altres conjuncions que indiquin un sol tipus de relació: *Ens apugen el sou per tal com treballem més* (o *Com que treballem més ens apugen el sou*) (causa), i *Ens apugen el sou per tal que* (o *a fi que*) *treballem més* (finalitat). **A.J.**